

на необхідність підвищення інвестиційного потенціалу країни за рахунок розвитку ощадної справи. Однак сучасна практика вказує на цілу низку негативних факторів, що складають перешкоди для організації ощадної системи. Основним з таких факторів є низька ефективність використання заощаджень, залучених до публічних фондів, та відсутність механізму гарантування внесків громадян. Більш того, маючи можливість вивчення досить великого історичного досвіду функціонування ощадної системи, Україна не вдається до пошуків конкретних форм та способів реформування організаційних та методологічних засад функціонування державного ощадного апарату. Така ситуація вкрай негативно впливає на довіру населення до держави, стримує бажання зберігати кошти у вигляді заощаджень у державних установах, натомість сприяє відтокові грошових ресурсів до закордонних фінансово-кредитних установ та значною мірою перешкоджає розвитку вітчизняної економіки.

1. *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України).* – Ф. 30., оп.1., спр.6212. – Арк. 39. 2. *ЦДАВО України.* – Ф. 30., оп.2., спр.3174. – Арк. 6. 3. *ЦДАВО України.* – Ф. 30., оп.2., спр.3174. – Арк. 7. 4. *Котляревський А.* Финансовое право СССР. – Л.: Госиздат, 1926. – С. 17. 5. *ЦДАВО України.* – Ф. 30., оп.2., спр.3174. – Арк. 7. 6. *ЦДАВО України.* – Ф. 30., оп.2., спр.3174. – Арк. 10. 7. *На фінансовому фронті //* Офіційний вісник НКФ УСРР. – X., 1930. – № 2. – С. 50. 8. *На фінансовому фронті //* Офіційний вісник НКФ УСРР. – X., 1930. – № 1. – С. 30. 9. *На фінансовому фронті //* Офіційний вісник НКФ УСРР. – X., 1930. – № 13. – С. 34. 10. *Пришва Н.* Публічні доходи: поняття та особливості правового регулювання: Монографія / НДІ фінансового права. – К.: КНТ, 2008. – С. 97. 11. *Государственные займы и сберегательные кассы СССР: Сборник союзных законодательных материалов за 1917–1937 гг. /* Сост. бригадой работников Ленинградского финансово-экономического института под руководством и ред. В.П. Дяченко и Н.Н. Ровинского. – М.; Л.: Госфиниздат, тип. «Лен. правда», 1938. – С. 19.

УДК 340.15

Д. В. ЛЕБЕДЄВ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВІДДІЛУ СУДОВОЇ МЕДИЦИНИ ТА МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ МІНІСТЕРСТВА НАРОДНОГО ЗДОРОВ'Я ТА ОПІКУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ У 1918 р.

Розглядаються проблеми правового регулювання діяльності відділу судової медицини та медичної експертизи Міністерства народного здоров'я та опікування Української держави у 1918 р., характеризуються програма і завдання відділу. На матеріалах Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України показано роботу комісії з реорганізації медичних справ в Україні. Аналізується проект тимчасового положення про судово-медичну раду при відділі судової медицини та медичної експертизи.

Ключові слова: *судова медицина, медична експертиза, комісія, законопроект, реформування, судовий лікар.*

Лебедев Д.В. Правовое регулирование деятельности отдела судебной медицины и медицинской экспертизы Министерства народного здоровья и попечительства Украинского государства в 1918 г.

Рассматриваются проблемы правового регулирования деятельности отдела судебной медицины и медицинской экспертизы Министерства народного здоровья и попечительства Украинского государства в 1918 г., характеризуются программа и задачи отдела. На материалах Центрального государственного архива высших органов власти и управления Украины показана работа комиссии по реорганизации медицинских дел в Украине. Анализируется проект временного положения о судебно-медицинском совете при отделе судебной медицины и медицинской экспертизы.

Ключевые слова: *судебная медицина, медицинская экспертиза, комиссия, законопроект, реформирование, судебный врач.*

Lebedev Dmitri. Legal regulation of the forensic medicine and medical examination department policies of the Ministry of Health Care and Trusteeship of Ukraine in 1918

The following article deals with the problems of legal regulation of the policies, provided by the forensic medicine and medical examination department of the Ministry of Health and Trusteeship of Ukrainian state in 1918, focuses on the programme and the main tasks of the department. The point described is the main policies of work of the committee of reorganization of medical policies in Ukrainian state, the project on temporary act on forensic medicine and medical research department.

Key words: *forensic medicine, medical research, committee, act, reorganizing, forensic doctor.*

Аналіз архівних документів Міністерства народного здоров'я та опікування (далі – МНЗтаО) Української держави переконливо засвідчує, що саме за період правління П. Скоропадського було зроблено спроби закласти основи власної судової медицини та медичної експертизи МНЗтаО.

Новоствореному відділу при МНЗтаО насамперед належало реорганізувати успадковану від Російської імперії систему судової медицини. Це зумовлено тим, що вона, будучи створеною під час впровадження в царській Росії судової реформи 1864 р., вже на початок ХХ ст. не відповідала тим завданням, які мала вирішувати.

Потреба у реформуванні судової медицини в Українській державі наклала відбиток на розробку фахівцями відділу МНЗтаО програми його діяльності.

Програмою, зокрема, передбачалося забезпечення проведення судово-медичних оглядів у кримінальних і цивільних справах людей і анатомування трупів; догляд за лабораторною діяльністю як окремих осіб, так і різних інституцій щодо судово-медичних дослідів; встановлення платні за такі досліді; медичні огляди людей з метою з'ясування особистих прав по майну і службі; визначення кількості лікарів-урядових експертів, виявлення фаху таких осіб, контроль за їхньою професійною діяльністю і вжиття всіх заходів щодо поліпшення їх становища як матеріального, так і службового; у перспективі підвищення наукової підготовки лікарів-експертів через утворення відповідних періодичних курсів і звільнення урядових повітових та міських лікарів від обов'язків медично-санітарного та адміністративного догляду; зрівняння у межах професійної діяльності взагалі судових лікарів і надалі надання найширшої освіти в галузях медично-адміністративної та судово-медичної експертизи лікарям-експертам шляхом утворення постійно функціонуючих судово-медичних інститутів і лабораторій, де охочі могли б розширювати свої знання і тим самим поповнювати кадри науково освічених лікарів-експертів¹.

Про реформування питань з медично-адміністративної та судово-медичної експертизи міністру НЗтаО була надана доповідна записка від голови комісії з реорганізації медичних справ в Україні Кір'якова, в якій наголошувалося:

1) судова медицина потребує об'єктивності й незалежності поглядів та має відношення до галузей медицини. Вона повинна бути на 25% самостійною державною організацією і бути підлеглою вищому медичному центру України – МНЗтаО;

2) становище судово-медичної та медично-адміністративної експертизи в Україні не є достатньо добрим і залежить від:

а) недосконалості існуючих законів;

б) відсутності спеціальних фахівців–судових лікарів;

в) порушення цілісності інстанційного апарату за відсутності спеціальних установ для підготовки судових лікарів, а також відповідних лабораторій для проведення судово-медичних досліджень речових доказів².

На своєму засіданні комісія розглянула «Загальні тези про стан практичної судової медицини в Україні». В результаті обговорення члени комісії дійшли згоди, що судова медицина:

– повинна являти собою самостійну державну організацію. Вона потребує об'єктивності й цілковитої незалежності поглядів і повинна підлягати лише вищій медичній установі, якою в Україні є МНЗтаО, оскільки вона має контакт майже з усіма галузями медицини;

– функції практичної судової медицини виконують спеціально науково підготовлені лікарі, які названі державними судовими лікарями. Міські та повітові лікарі, які тепер є на службі, змінюють свою назву на судових лікарів, оскільки вони практично вже підготовлені до виконання обов'язків судових лікарів. Обов'язки по місту і повіту розподіляються між ними рівномірно; надалі призначення на посади судових лікарів, що є вакантними, проводяться особливо встановленим чином;

– усі судово-медичні експертизи обов'язково проводяться державними судовими лікарями, які мають для цього спеціальну підготовку. Залучення ж до таких експертиз інших лікарів є можливим тільки у разі крайньої необхідності. Право запрошувати лікарів-експертів за своїм вибором, яке закон надає суду й сторонам, повинно проводитись тоді, коли до складу зазначених експертів, як у кримінальних, так і цивільних справах, були запрошені й державні судові лікарі;

– аби надати змогу судовим лікарям проводити експертизу на науковому ґрунті, треба поставити їхню роботу у відповідні умови. Так, для огляду живих осіб повинні бути упорядковані кабінети при окружних судах, а де таких немає – при кабінетах судових лікарів. Для секції мертвих тіл повинні бути упорядковані кімнати, де це можливо – спеціально пристосовані до цього приміщення, де можна було б робити мікроскопічні та попередні хімічні аналізи. Окрім того, у кожного судового лікаря повинен бути спеціально підготовлений помічник;

– як один із факторів справедливого забезпечення прав громадян, судові лікарі повинні бути незалежними у своїй діяльності від місцевих впливів і від впливів відомств, які вони обслуговують. Для цього вони повинні бути матеріально забезпеченими, користуватися усіма привілеями урядової служби і їх правове становище має бути на належній висоті;

– аби судові лікарі завжди виконували свої обов'язки відповідно до сучасних вимог науки, їм треба надати можливість відновлювати і поповнювати свої знан-

ня шляхом періодичних наукових відряджень на спеціальні курси при судово-медичних кафедрах або при судово-медичних інститутах;

– другою експертною інстанцією є постійний колегіальний губернський орган у складі: губернського судового лікаря, його помічника й одного із судових лікарів губернського міста. Під час проведення експертиз цей орган є дорадчою інстанцією, до складу якого, окрім вищезгаданих осіб, запрошується представник судово-медичної кафедри, якщо така є в місті, відповідний лікар-клініцист або якийсь інший лікар-фахівець і по одному лікарю від зацікавленої сторони, якщо закон дозволяє таке представництво;

– третьою і останньою інстанцією є судово-медична Рада, яка створюється при МНЗтаО на основі її особливого статусу;

– з метою підготовки лікарів до судово-медичної діяльності та для поповнення знань судових лікарів, як теоретичних, так і практичних, і для проведення хімічно-мікроскопічних дослідів застосовуються судово-медичні інститути, для початку хоча б у м. Києві³.

2 вересня 1918 р. міністр НЗтаО В. Любинський підписує наказ про створення постійної підкомісії з реформування медично-адміністративної та судово-медичної експертизи. Керівником її призначено професора кафедри судової медицини Київського медичного інституту В.А. Таранухіна. Товаришем (заступником) голови став фахівець відділу судової медицини В.З. Левицький. Членами комісії було обрано лікарських інспекторів з Київщини Р.Ф. Черненко та І.А. Судакова, з Волині – П.А. Лебедева, представника міністерства юстиції І.А. Сосунова, представника кабінету науково-судової експертизи при судовій палаті Н.Н. Туфанова, співробітника кафедри судової медицини Київського медичного інституту В.О. Рожанівського, старшого повітового лікаря Чернігівської губернії Д.К. Деполовича⁴.

За період роботи комісії, тобто більш ніж за три місяці, було проведено 14 засідань. Так, 30 серпня 1918 р. на засіданні комісії було ухвалено: виконувачами функцій практичної судової медицини для вирішення різноманітних питань, що виникають при забезпеченні особистих прав громадян, прав по службі, по найму й інших, а також для потреб суду і адміністрації, повинні бути науково підготовлені лікарські фахівці, які мають назву «урядовець судових лікарів».

12 та 19 вересня на засіданні комісії її члени обговорювали кандидатури відділу та проекти їх доповідей на з'їзді представників санітарних організацій Української держави. На форум, проведений за ініціативою голови Ради міністрів В. Любинського 20 вересня 1918 р., прибули делегати від санітарних структур та самоврядувань дев'яти губерній України, представники Головної військової санітарної управи, Товариства Червоного Хреста та урядовці МНЗтаО. Від відділу судової медицини та медичної експертизи на з'їзді були присутні К.П. Сулима, В.А. Таранухін, В.З. Левицький. До положень його програми, які стосувалися організації місцевих санітарних органів МНЗтаО, завдань міністерства у справі санітарії, утворення державної спілки для допомоги інвалідам, боротьби з епідеміями тощо, були включені питання становлення та розбудови судової медицини⁵.

Представники відділу В.З. Левицький, К.П. Сулима, В.О. Рожанівський виступили з промовами, які фактично були звітами про роботу відділу. Так, В.З. Левицький зупинився на організації судово-медичної та медично-адміністративної експертизи в Україні у зв'язку з реформуванням колишніх лікарських відділів губернських правлінь.

Основна ідея усіх виступів зводилась до того, що слід якомога швидше вивести судову медицину та медично-адміністративну експертизу з компетенції губернських лікарських управлінь і утворити на місцях окремі губернські судово-медичні ради. Запорукою успіху в реформуванні різних аспектів судової медицини доповідачі вбачали у співпраці наукових кіл з державними структурами⁶.

Того ж місяця міністр НЗтаО підписав законопроект про утворення судово-медичної ради. У ньому йшлося: «Утворити тимчасово при відділі судової медицини і медичної експертизи МНЗтаО судово-медичну раду з метою вирішення питань, які потребують висновку вищої у державній інстанції судово-медичної експертизи і асигнувати в розпорядження МНЗтаО з коштів державної скарбниці в рахунок кошторису 1918 р. 3467 крб на утримання вищезазначеної ради з 1 листопада цього року»⁷.

Міністерство та його відповідний відділ надавали практичну допомогу губернським лікарським управлінням в організації судової медицини та експертизи на місцях.

Займався відділ і проблемами поліпшення матеріального становища лікарів-експертів. Так, В. Любинський направив на розгляд Ради міністрів підготовлений фахівцями відділу законопроект про збільшення річного утримання лікарів-експертів. Додатково з фондів міністерства на роз'їзди лікарів у судово-медичних справах на рахунки губернських лікарських управлінь надійшло 40 тис. крб. В окремих випадках було розглянуто прохання персоналу та їх сімей про призначення пенсій та інших допомог на суму 2900 крб. У другій половині літа та на початку осені 1918 р. було збільшено плату лікарям за судово-медичні дослідження⁸.

Про роботу, проведену відділом у цьому напрямі, можна судити з «Короткого нариса діяльності відділу судової медицини і медичної експертизи з початку існування до сучасного моменту». В ньому, зокрема, відзначається значне збільшення грошового утримання співробітникам Губернських Лікарських Управлінь та міських і повітовим лікарям і фельдшерам (закон затверджено 28 червня 1918 р.); містяться відомості про кількість лікарів, які виконують обов'язки судових експертів у державі, охарактеризовано умови, в яких провадиться їх професійна діяльність; йдеться про постійні комісії з реформування справ медично-адміністративної і судово-медичної експертизи. Автори нариса показують стан підвищення наукової підготовки лікарів-експертів, подають законопроект повторних курсів з судової медицини, діяльність яких асигнують з державного бюджету. У стадії розробки перебуває законопроект про інститут державних судових лікарів-експертів, вживаються заходи щодо створення майстерні, де можна було б ремонтувати інструменти судово-медичної секції. Відділ розглянув прохання медичного персоналу та його родин щодо призначення пенсій, зібрав матеріал і подав кошторис на утримання Лікарських Управлінь, міських і повітових лікарів та фельдшерів на 1918 р., надіслав доповідь до Міністерства про виплату окремим лікарям та іншим особам грошової допомоги на суму 2900 крб. Працівники відділу порушували питання про матеріальне забезпечення лікарів резерву і з цього приводу надіслали відповідне подання військовому міністру, збирали відомості щодо рівномірного поділу роботи між повітовими та міськими лікарнями, збільшення штатів на утримання урядовців губернських лікарських управлінь, аналізували тогочасний стан судової медицини в Україні. Відділ утворив тимчасову Медичну Комісію з розгляду шлюбоборзлучних справ, яка розглянула і зробила висновки щодо 16 справ, а також законопроект про зміну чинного порядку огляду душевнохворих для встановлення опіки⁹.

З метою підвищення наукової підготовки лікарів-експертів передбачалося організувати підготовчі курси. У жовтні В. Любинський подав на розгляд ради міністрів законопроект про асигнування з державної скарбниці 46 тис. крб на утримання двомісячних курсів на кафедрі судової медицини Київського медичного інституту¹⁰. На жаль, загострення внутрішньополітичної ситуації не дало змоги втілити проект курсів у життя. Проте проведена фахівцями відділу робота не була марною.

Незважаючи на те, що через низку об'єктивних причин (короткий період правління П. Скоропадського, складна внутрішня ситуація, відсутність досвіду роботи та необхідних коштів тощо) провести реорганізацію системи судової медицини та медичної експертизи в Українській державі не вдалося, проте саме тоді було закладено як теоретичні, так і організаційні підвалини, на основі яких відбулося її становлення у майбутньому.

1. Вістник Міністерства народного здоров'я. – К.: Друкарня Генеральського штабу, 1918. – №1. – С. 151-152. **2.** Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 1035, оп. 1, спр. 27, арк. 1. **3.** ЦДАВО України. – Ф. 1035, оп. 1, спр. 18, арк. 203. **4.** Там само. – Спр. 27, арк. 3. **5.** Там само. – Спр. 81, арк. 8. **6.** Там само. – Спр. 27, арк. 54. **7.** Там само. – Спр. 36, арк. 7. **8.** Там само. – Спр. 6, арк. 199. **9.** Там само. – Спр. 6, арк. 202. **10.** Там само. – Спр. 33, арк. 5.